

УДК 657.6

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Л. Вейкрута, Д. Бандура

Львівський національний університет імені Івана Франка

Банки – невід’ємна складова грошового господарства, вони є основою ринкового механізму, з допомогою якого функціонує економіка країни. В умовах загальної економічної нестабільності, бюджетного дефіциту, інфляції, кризи банківської системи особливу актуальність набуває проблема аудиту та аналізу якості діяльності банку. Визначення його реального стану має величезне значення не лише для самого банку, але і для багатьох чисельних акціонерів та вкладників. Вони повинні бути впевненими у фінансовому благополуччі конкретного банку, розвиток якого приносить їм реальну вигоду.

Банк, аудит, внутрішній аудит, депозитні операції, фінансовий аналіз.

Завдання внутрішнього аудиту банку за депозитними операціями – уникнути або зменшити ризики, які виникають у діяльності банківської установи пов’язаній з депозитною діяльністю банку.

Внутрішній аудит за депозитами має здійснюватися відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України, затвердженого постановою Правління НБУ.

Відповідно до вказаного положення внутрішній аудит у банку повинен гарантувати:

- залучення та розміщення депозитів у межах термінів і лімітів, що встановлені Правлінням банку;
- приймання та розміщення всіх депозитів за процентною ставкою, що застосовується у банку згідно із запровадженою ним політикою;
- своєчасне та правильне відображення в бухгалтерському обліку депозитних операцій.

Банки мають самостійно визначати процедури звіряння даних аналітичного обліку операцій за депозитами з даними про обороти і залишки за відповідними рахунками синтетичного обліку.

Нарахування процентів і здійснення відповідних записів за рахунками бухгалтерського обліку повинно періодично перевірятися особою, яка не бере участі у виконанні операцій з нарахування. Проценти, відображені на окремих аналітичних рахунках процентних витрат (доходів), повинні бути звірені із сумою процентів, що сплачені депонентам або отримані від банку.

У разі сплати процентів безпосередньо з рахунків витрат необхідно забезпечити додатковий контроль і звіряння списаних із рахунків витрат і зарахованих на рахунки вкладника сум процентів.

Система внутрішнього контролю банку має забезпечувати особливий контроль за рахунками, за якими тривалий час не здійснювалися операції, крім нарахування процентів, а також за рахунками співробітників. Для цього необхідно:

- забезпечити належні процедури для постійного контролю за сплатою сум нарахованих процентів або перерахуванням їх на інші рахунки;
- періодично перевіряти стан і рух коштів за неактивними рахунками співробітників;
- періодично та обов’язко наприкінці року надавати юридичними особами повідомлення та виписки з їхніх депозитних рахунків про залишки коштів та операції, які здійснювалися за цими рахунками.

Форма й періодичність надання клієнтами виписок і повідомлень з їх депозитних рахунків про залишки коштів та операції, які здійснювалися за цими рахунками, встановлюються банком згідно з умовами договору між депонентами та банком.

У разі автоматизованого нарахування процентів і відображення їх за відповідними рахунками бухгалтерського обліку необхідно регулярно переглядати відповідні процедури внутрішнього контролю, перевіряти розрахунок процентів і записи за цими рахунками.

Розглянемо ширше систему внутрішнього аудиту банку, щоб побудувати оптимальну модель проведення внутрішнього аудиту. Таку систему можна визначити як політику і процедури, спрямовані на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок та відхилень від норм, які можуть з’явитись у фінансових звітах.

При цьому основоположні концепції аудиту передбачають, що саме адміністрація, а не аудитор повинна встановити належну систему контролю і забезпечити її функціонування. Це відповідає загальному концептуальному підходу, згідно з яким адміністрація, а не аудитор несе відповідальність за підготовку фінансової звітності відповідно до прийнятих бухгалтерських принципів. У зв’язку з цим адміністрація банку повинна розробити таку систему внутрішнього аудиту, яка б могла забезпечити достатню впевненість у тому, що фінансова звітність представлена об’єктивно .

Крім цього, система внутрішнього аудиту депозитних операцій не може розглядатись як повністю ефективна, якщо при її створенні не були враховані умови її розробки і особливості майбутнього функціонування, оскільки її відповідність реальності і ефективність залежать від рівня компетентності та відповідальності виконавців. (рис. 1).

Внутрішній аудит банку повинен передусім забезпечити достатню упевненість у тому, що банк дотримується необхідних принципів ведення бухгалтерського обліку. Якщо матеріальні активи банку не будуть захищені адекватною системою аудиту-контролю, то вони можуть бути розкрадені, невідповідно використані або випадково знищені. Аналогічно це справедливо і стосовно невідчутних активів (таких, як дебіторська заборгованість), важливих документів і бухгалтерських реєстрів. Захист деяких певних активів і реєстрів має особливо важливе значення у зв'язку з появою комп'ютерних систем.

Рис. 1. Основоволожні концепції внутрішнього контролю банку

Впровадження і підтримка на належному рівні системи внутрішнього аудиту банку має забезпечити виконання таких основних завдань: -належне санкціонування угод і операцій; реєстрація інформації шляхом ведення системного бухгалтерського обліку; фактичний контроль доступу до активів; періодичне проведення інвентаризації активів.

Отже, керівництво банку зобов'язане забезпечити існування такої системи внутрішнього аудиту, яка була б достатньою для того, щоб:

- фінансова звітність давала правильне і об'єктивне уявлення;
- керівництво банку мало у своєму розпорядженні надійну інформацію для ефективного керівництва діяльністю;
- фінансова інформація передавалась найбільш ефективним шляхом з метою її ефективного використання уповноваженими особами;
- програми, які контролюють функціонування облікової системи (первинні документи, їх обробку і рознесення за рахунками), не могли бути сфальсифіковані;
- матеріальні активи не були розкрадені, незаконно привласнені, неефективно використані чи випадково знищені;
- забезпечити схоронність невідчутних активів, нематеріальних активів, важливих документів і реєстрів бухгалтерського обліку;
- політика управління в галузі планування, довгострокового прогнозування тощо була узгоджена;
- усі відхилення від планів своєчасно виявлялись, аналізувались, а винні особи несли відповідальність (рис. 2).

Стосовно системи бухгалтерського обліку депозитних операцій внутрішній аудит повинен забезпечити перевірку дотримання основоположних принципів ведення обліку. Система внутрішнього аудиту має бути надійною для забезпечення достатнього рівня упевненості в тому, що:

- дані за всіма депозитними операціями банку, які зафіксовані в бухгалтерських реєстрах, відображають реальні події, що дійсно мали місце. Система внутрішнього аудиту перешкоджає відображенню в бухгалтерських записах фіктивних чи несуттєвих операцій (реальність);

- усі операції банку відображені в обліку. Контрольні процедури не повинні допускати пропусків в облікових записах здійснених операцій (повнота);
- усі депозитні операції належним чином організовані і затверджені персоналом, який має відповідні повноваження. Якщо мають місце несанкціоновані операції, то це може призвести до зловживань, результатом яких може стати розтрата чи крадіжка активів підприємства (санкціонування, дозвіл, схвалення);
- Активи, пасиви банку мають відповідну правильну оцінку. Адекватна система внутрішнього аудиту повинна запобігати появі помилок в оцінці (оцінка);
- дані за всіма доходами і витратами відображені у відповідних облікових періодах. Контроль за своєчасністю відображення господарських операцій підвищує їх належний розподіл за обліковими періодами (своєчасність і розподіл);
- операції належним чином рознесені за бухгалтерськими рахунками. Контрольні процедури повинні забезпечити перевірку адекватної класифікації інформації первинних реєстрів згідно з планом рахунків (класифікація);
- записи банківських операцій велись у відповідних реєстрах, підсумки за ними правильно підсумовані й узагальнені. У багатьох випадках дані за окремими господарськими операціями сумуються і узагальнюються перед тим, як вони відображаються в журналах. Потім інформація з журналів переноситься в головну книгу, де вона зводиться і використовується для підготовки фінансової звітності. Необхідно застосувати адекватний контроль для гарантії правильності такого узагальнення.

Рис.2. Основні завдання внутрішнього аудиту

Вивчення системи внутрішнього аудиту банку і похідна з цього оцінка ризику контролю досить важливі для аудитора. Так, згідно з міжнародними і національними аудиторськими стандартами, аудитор повинен розбиратися в системі внутрішнього контролю достатньо для того, щоб спланувати аудит і визначити характер, часові межі і обсяг необхідних перевірок.

Система внутрішнього контролю банку включає в себе методика і процедури трьох основних категорій, які розробляє і використовує адміністрація, щоб забезпечити достатню гарантію відповідності завданням контролю, їх називають елементами системи внутрішнього контролю, до них належать: середовище контролю; облікова система; контрольні моменти (процедури) (табл.1).

Щоб забезпечити ефективність внутрішнього аудиту необхідно гарантувати незалежність аудиторських працівників як від операційного відділу, так і від бухгалтерії шляхом їх прямого підпорядкування голові адміністрації чи аудиторського комітету Ради директорів. Аудит не тільки робить суттєвий внесок у зміцнення середовища контролю, а й зменшує витрати на зовнішній аудит.

Основною характеристикою спеціалістів, які займаються внутрішнім контролем, є незалежність, вони не повинні залежати від тих працівників, які несуть первинну відповідальність за підготовку інформації, що підлягає контролю. Цінність перевірки набагато втрачається, якщо особа, яка її проводить, підпорядковується особі, відповідальній за підготовку даних, або залежить від неї яким-небудь іншим чином.

При вивченні системи внутрішнього контролю доцільно виділити такі етапи / дії, щоб досягти розуміння системи, оцінити ризик контролю і встановити вплив одержаних результатів на перевірку фінансової звітності (рис. 3).

Розуміння системи внутрішнього контролю дозволить аудитору з'ясувати типи потенційних помилок і відхилень від норм, які можуть вплинути на фінансову звітність, а також оцінити ризик того, що їх величина може виявитись суттєвою щодо фінансової звітності. В інших випадках аудитор на цьому етапі може виділити тільки обмежену кількість контрольних моментів, але потім у міру проведення перевірки він доповнює, по необхідності, цей список. Вибір кількості певних контрольних моментів – це прерогатива аудитора.

Таблиця 1.

Складові елементи внутрішнього контролю

Контрольне середовище	Облікова система	Контрольні моменти
Стиль та основні принципи управління Організаційна структура банку Діяльність Ради директорів та аудиторського комітету Розподіл повноважень і відповідальності Управлінські методи контролю Внутрішній контроль Аудит Кадрова політика і практика Зовнішній вплив	Визначення, класифікація, реєстрація і накопичення даних про здійснені операції Складання звітності Контроль даних про здійснені операції	Компетентність персоналу Адекватний розподіл обов'язків Наявність ефективних процедур санкціонування Документація і системні бухгалтерські записи (документообіг, план рахунків, спеціальні методичні рекомендації) Контроль активів і облікових записів Нагляд Незалежні контрольні процедури

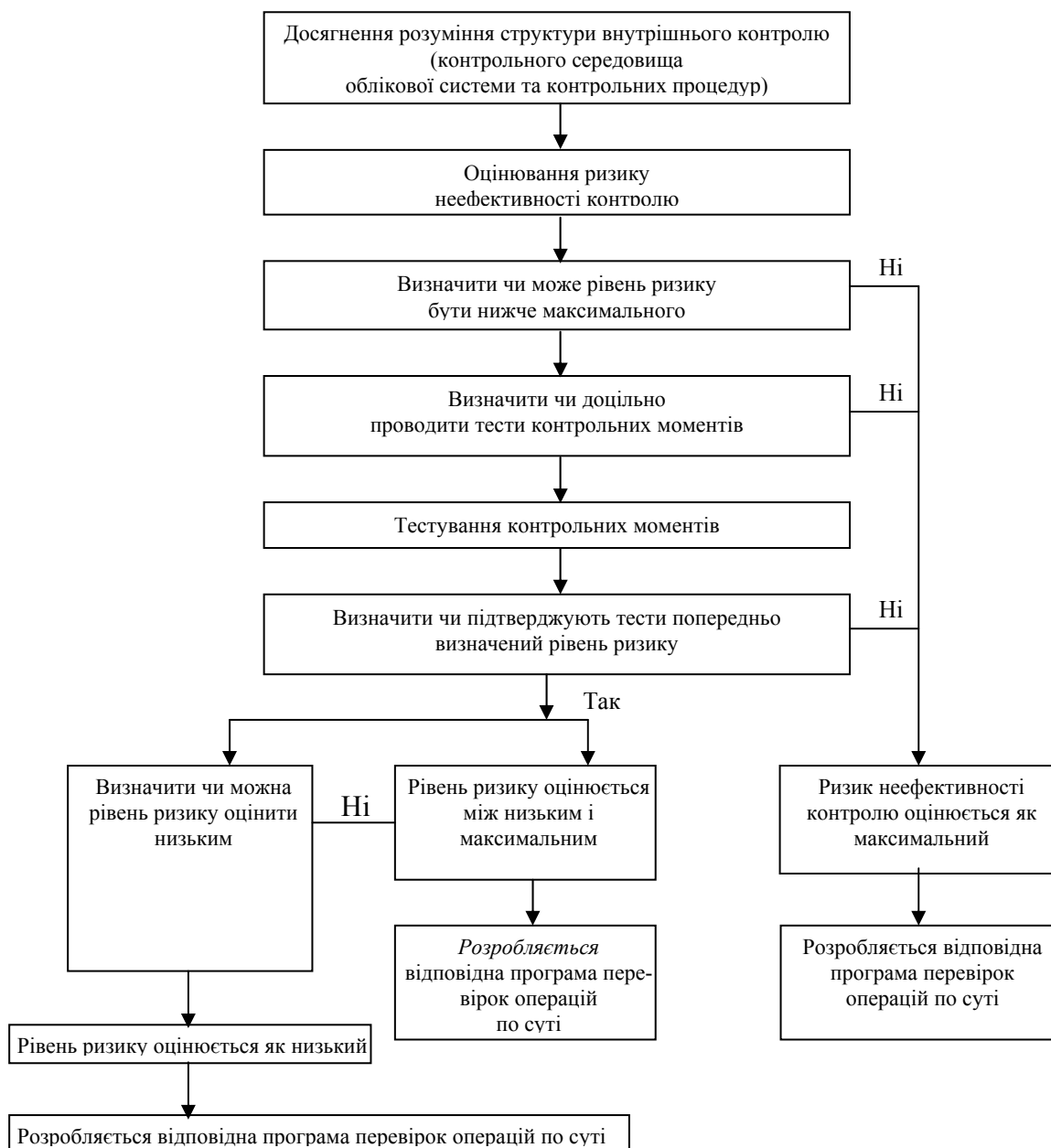

Рис. 3. Послідовність оцінювання системи внутрішнього контролю

Якщо аудитор досягне придатного для планування аудиту розуміння внутрішнього контролю, він робить попередню оцінку ризику контролю.

Ризик контролю – це міра очікування аудитором того, що система внутрішнього контролю не дозволяє попереджати, виявляти і виправляти суттєві похибки у разі їх появи.

Щодо всіх типів банківських операцій робиться попередня оцінка за кожним із завдань внутрішнього контролю. Існують такі рівні оцінки очікуваного ризику контролю: високий, середній і низький (наприклад, відповідно: 1,0; 0,6; 0,2).

Попередню оцінку ризику внутрішнього контролю, як правило, розпочинають з аналізу середовища контролю. Якщо адміністрація виявляє неадекватне ставлення до контролю, то виникають сумніви в тому, що конкретні контрольні процедури і моменти виявляться надійними. У такому разі краще вважати, що ризик контролю максимальний, тобто дорівнює 1,0. Навпаки, якщо керівництво серйозно ставиться до контролю, то аудиторі слід проаналізувати конкретні методи і моменти в розрізі елементів середовища контролю, облікової системи і контрольних процедур. Вони використовуються як основа для оцінки ризику контролю, рівень якого нижче максимального.

Попередня оцінка ризику контролю проводиться за такими напрямками. При перевірці невеликих ділянок роботи аудитор автоматично приймає ризик контролю максимальним, незалежно від фактичного рівня цього ризику, оскільки більш економічно в таких випадках провести детальнішу перевірку даних, наведених у фінансовій звітності. Навіть якщо аудитор вважає, що рівень ризику низький, остаточна оцінка рівня ризику зумовлена рівнем підтвердження свідченнями. Він може оцінити його як низький тільки у разі, коли збере додаткові свідчення в підтримку здійснених контрольних процедур.

Коли аудитор вважає, що фактичний ризик контролю може виявитися значно нижчим його попередньої оцінки, він може прийняти рішення щодо збору свідчень про менший рівень ризику. Для зменшення рівня ризику контролю необхідно визначити додаткові контрольні моменти і протестувати їх. Проведення додаткових контрольних перевірок щодо зменшення рівня ризику потребує економічного обґрунтування. Для цього слід порівняти вартість перевірок необхідних контрольних моментів з витратами на проведення перевірок по суті, яких можна і уникнути при зниженні оціночного рівня ризику контролю.

На практиці вивчення системи внутрішнього контролю над депозитними операціями банку і оцінка рівня ризику контролю суттєво різняться. Аудитори досягають тільки певного рівня розуміння, достатнього для оцінки можливості аудиту фінансової звітності і середовища контролю. Це потрібно, щоб виявити ставлення адміністрації підприємства до контролю, і також визначити рівень адекватності облікової системи клієнта. Часто щоб провести аудит найбільш ефективно, контрольними процедурами зневажають, а ризик контролю вважають високим.

Таким чином, для того щоб забезпечити правильність, своєчасність та ефективність здійснення депозитних операцій банку необхідно, на нашу думку, створення системи внутрішнього аудиту банку. Побудова такої системи дозволить значно скоротити витрати на проведення зрнішнього аудиту, послуги на який продовжують зростати на ринку аудиторських послуг. Окрім того, створення в організаційній структурі банку такої структурної одиниці змінить відношення працівників та управлінського персоналу банку до системи внутрішнього контролю. На нашу думку, це дозволить підвищити відповідальність виконавців, застереже від здійснення незаконних операцій та дозволить установі банку досягти порядку у організації роботи депозитних операцій, до прикладу.

Щоб організувати таку систему внутрішнього аудиту, необхідно переусім розпочати від оптимізації роботи обліково-аналітичної служби банку в цілому. Шляхи такого реформування кожен банк повинен встановити самостійно, зважаючи на ряд особливостей діяльності та стратегічні цілі.

1. Аналіз діяльності комерційного банку: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент» / За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця та проф. А.М.Герасимовича. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 384 с.
2. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – 349 с.
3. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств / Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Скарби», 2001. – 336 с.
4. Сляк Г.І., Фаріон Т.І. Облік і аудит у банках: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 328 с.

THE METHODOICAL BASIS OF INNER AUDITING OF BANK DEPOSIT OPERATION

L. Veykruta, D. Bundoora

Ivan Franko Lviv National University

Bank – it is a main part of financial system and market economy. In the time of economical crisis, deficiency, inflation process special actuality obtains a problem of auditing and analysis of bank activity. Having information is a very important thing not just for a bank management but also for owners and depositors. All of them need to have real and full information about bank. This is why so important is to create a system of inner bank auditing and analysis process.

Bank, auditing, deposit, analysis process, bank operations, bank activity.